

Порівнюючи суспільство та організм, Спенсер знаходить риси схожості та відмінності.

Однак на відміну від Конта, Спенсера та їхніх послідовників Ковалевський розумів соціологію як науку про загальні закони розвитку суспільства, котра, залишаючись методологічною щодо всіх інших конкретних наук, сама збагачується їхніми даними. Відкидає він і характерне для Конта трактування поділу соціології на соціальну статіку, що ґрунтується на вивченні існуючого суспільного порядку, та соціальну динаміку, що підкреслювала тільки один бік суспільного розвитку – прогрес.

Звернімо також увагу, що знайомство Ковалевського з Карлом Марксом узимку 1874–1875 рр. у Лондоні, зачарування постаттю мислителя мали потужний вплив на зміст його наукової діяльності. Учених не завжди пов'язувала спільність інтересів і намірів, навпаки, кожен мав власні судження, іноді геть протилежні. Як пише М. Купріц: «Ковалевський навіть висловлює жаль з приводу неприйняття Марксом позитивного методу».

Визнаючи прогресивність і значущість теорії Маркса та Енгельса, Ковалевський при цьому не міг погодитись із пріоритетною роллю економічного чинника в розвитку суспільних відносин і вважав, що під час вивчення правових і суспільних явищ зведення значення всіх чинників до одного, економічного, є однобоким. У цьому він був незмінним прихильником незрівнянно ширшої концепції Конта, який розглядав економічний розвиток суспільства в постійному взаємозв'язку з розумовим, суспільним, політичним й естетичним, визнаючи накопичений досвід і спостереження, тобто знання, найбільшим імпульсом до трансформації суспільства [2, с. 4–15]. Ковалевський вважав, що вивчати суспільство

потрібно з урахуванням його історії та взаємозв'язку з іншими явищами та чинниками.

Джерела

1. Ковалевский М. М. Мое научное и литературное скитальчество // Русская мысль. – 1895. – № 1. – С. 70.
2. Ковалевский М. М. Социология: Соч.: В 2-х т. – Спб.: АЛТЕЙЯ, 1997. – Т. 1.
3. Мотренко Т. В. Рецепція гегелівських ідей у світоглядно-релігійній парадигмі російської філософії XIX – початку XX століть: Автореф. дис. ... д-ра філос. наук: спец. 09.00.05 «Історія філософії». – К., 2004. – 37 с.
4. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник / Відп. ред. та автор вст. слова С. Кримський. – Вид. 2-ге, стереотип. – К.: Либідь, 1999. – С. 81.
5. Пустарников В. Ф. Университетская философия в России: Идеи. Персоналии. Основные центры. – СПб.: Изд-во Русского Христианского гуманитарного центра, 2003. – С. 209.
6. Сафронов Б. Г. М. М. Ковалевский как социолог. – М., 1960. – С. 60.
7. Сорокин П. А. Общедоступный учебник социологии: Статьи разных лет. – М.: Наука, 1994. – С. 269–270.
8. Тимошенко В. І. Правова держава (теоретико-історичне дослідження) – К.: Наукова думка, 1994.
9. Уткина Н. Ф. Позитивизм, антропологический материализм и наука в России (вторая половина XIX века). – М.: Наука, 1975. – С. 121–123.
10. Яковенко В. И. Очерки русской философии. – Спб., 1985. – С. 56.

23

Станіслав СОКУР,
студент IV курсу Інституту
міжнародних відносин Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка

Інституціональні зміни в ЄС після прийняття Лісабонського договору

Європейський Союз протягом усього періоду існування доводив і продовжує доводити свою ефективність як економічне та політичне інтеграційне утворення. Яскравим прикладом цього є успішний рух країн єврозони в напрямі подолання світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 років. Нещодавно ЄС подолав затяжну інституційну кризу, завершивши процес ратифікації Лісабонського договору і відкривши нову сторінку у своєму розвитку.

Необхідно зазначити, що з огляду на актуальність теми європейської інтеграції її досліджували і вітчизняні, і зарубіжні вчені. Зокрема, різним проблемам історії тенденцій та форм євроінтеграції присвячені роботи таких українських науковців, як С. Василенко, Т. Гусєва, Б. Збарко, В. Копійка і Т. Шинкаренко, М. Пашков і В. Чалий та ін.

Проте, як саме вплинули прийняття та набрання чинності Лісабонським договором на процеси європейської інтеграції, ще не відтворено в науковій літературі, що підтверджує актуальність обраної теми.

13 грудня 2007 року в Лісабоні голови держав та урядів країн-членів ЄС підписали «Лісабонський договір, що змінює Договір про Європейський Союз та До-

говір про створення Європейської спільноти» (так званий Лісабонський договір). Цим договором після фіаско Європейської Конституції внесено інституційні зміни до установчих договорів ЄС.

Прийняття нового установчого договору було зумовлене насамперед необхідністю реформування та оновлення самого ЄС. Сьогодні Євросоюз нараховує 27 країн-членів, проте система його функціонування донині залишається тією, що була розроблена для 15 країн. Але у країнах-членах ЄС зростало усвідомлення необхідності вироблення нових механізмів для розв'язання проблем глобального характеру (зміна клімату, енергетична безпека, міжнародний тероризм тощо) на рівні ЄС.

Інституційна криза, спричинена відхиленням Європейською спільнотою Конституції, серед іншого призвела до призупинення прийому нових членів. Незважаючи на те, що в ЄС спостерігаються тенденції «інтеграційної втоми», подолання європейської інституційної кризи відкриває нові можливості для подальшого розширення.

Європейська Конституція мала замінити усі попередні угоди, тоді як Лісабонський договір лише доповнює, уточнює та змінює установчі договори – Римський (1958 р.), Маастрихтський (1993 р.), Амстердамський (1997 р.) та Ніццький (2003 р.) р. [3].

У процесі інституційної реформи ЄС можна виокремити такі важливі етапи:

1) підготовчий (2000–2004 рр.) – формально розпочався Міжурядовою конференцією 2000 року, результатом якої стало прийняття Хартії засадничих прав ЄС. Хартія є основою для теперішнього договору. У грудні 2001 року в Лаакені (Бельгія) була прийнята декларація «Майбутнє Європейського Союзу» («Лаакенська декларація»), яка проголошувала основні напрями здійснення майбутніх реформ. Водночас для розробки програмних положень було створено тимчасовий орган – Конвент із провідних політичних діячів ЄС у складі 105 осіб. У червні 2003 року Конвент схвалив проект під назвою «Договір про Конституцію для Європи», роботу над яким протягом 2003–2004 років продовжила Урядова конференція. Результатом цієї роботи стало підписання 29 жовтня 2004 року в Римі главами держав та урядів 25 держав-членів ЄС Європейської Конституції;

2) рефлексивний (2005–2007 рр.) – розпочався після провалу національних референдумів щодо ратифікації Конституції ЄС у Франції та Нідерландах 2005 року. Остання обставина спричинила інституційну кризу ЄС. Водночас цей етап дав можливість провести роботу зі зміцнення європейської ідентичності громадян ЄС і визначити подальшу долю конституційного проекту;

3) реформаторський (з 2007 року) – ініційований Німеччиною під час її головування в ЄС у I півріччі 2007-го. На червневому саміті ЄС главам держав та урядів Євросоюзу вдалося досягти консенсусу з основних положень нового Договору ЄС. У жовтні відбувся неформальний саміт, метою якого було остаточне погодження тексту цього документа. 13 грудня новий договір було підписано. Передбачалося, що за умови його ратифікації усіма державами-членами ЄС він набуде чинності до виборів до Європарламенту 2009 року. Це стало реальністю після того, як 3 листопада 2009-го Чехія останньою серед 27 країн ЄС ратифікувала документ.

Отже, 1 грудня 2009 року Лісабонський договір набув чинності. Цю подію урочисто відсвяткували 1 грудня там, де за два роки перед тим угоду було підписано, – у столиці Португалії.

Змін, які вносить Лісабонський договір, дуже багато. Вони стосуються практично всіх сфер життя й діяльності ЄС. Союз стає демократичнішим, відкритішим і більше підзвітним його громадянам. Європейський парламент та законодавчі органи країн-членів набувають більшої

ваги у процесі ухвалення рішень ЄС. Громадяни матимуть право знати, які саме питання представники їхніх держав вирішують на союзному рівні. Хартія фундаментальних прав набуває в ЄС такого ж статусу, як і його договори.

Європейська комісія визначила 10 переваг Лісабонського договору для громадян Євросоюзу [7].

1. Право людей вимагати від комісії, щоб вона висувала нові ініціативи («Європейська громадянська ініціатива»).

2. Кращий захист громадян завдяки новому статусу, який отримує Хартія фундаментальних прав.

3. Дипломатичний і консульський захист для всіх громадян ЄС під час подорожей у треті країни та проживання там.

4. Посилюється взаємодопомога країн-членів під час природних і виниклих унаслідок діяльності людини катастроф усередині ЄС, таких, як повені та лісові пожежі.

5. З'являються нові можливості для вироблення транскордонної енергетичної політики, забезпечення цивільного захисту й боротьби з транскордонними загрозами здоров'ю.

6. Підвищується ефективність спільних дій з протидії кримінальним угрупованням, які переміщують людей через кордони.

7. Уможливаються спільні дії проти так званої купівлі притулку – коли прохання щодо цього людина подає одночасно до різних країн.

8. Уможливується боротьба з тероризмом через замороження активів.

9. Демократичнішим стає підхід до ухвалення рішень у ЄС (зміцнення ролі Європарламенту та національних парламентів).

10. ЄС набуває здатності забезпечувати термінову фінансову допомогу третім країнам.

Реалізація Лісабонського договору передбачає і чимало інституційних змін. Так, документом запроваджується посада постійного Президента Європейської Ради. Глави держав та урядів країн-членів ЄС обиратимуть його на 2,5 року кваліфікованою більшістю з можливістю переобрання на другий термін. Раніше ця посада передавалася «за естафетою» – її обіймав керівник країни, яка головувала в ЄС. Тож Європейська Рада стає тепер інституцією Євросоюзу: до цього була самітом глав держав і урядів, тобто періодичним зібранням лідерів Союзу.

Згідно з договором Європейська Рада за узгодженням із президентом Єврокомісії кваліфікованою більшістю призначає високого представника зі спільної зовнішньої та безпекової політики. Він також буде одним із віце-президентів Єврокомісії та головуватиме на засіданнях Ради міністрів закордонних справ.

Уже 19 листопада 2009 року лідери країн Євросоюзу на своєму неформальному засіданні одностайно затвердили Хермана Ван Ромпея на посаді президента Європейської Ради та Кетрін Ештон як високого представника ЄС із питань спільної зовнішньої та безпекової політики.

Спочатку передбачалося, що з листопада 2014 року чисельність Єврокомісії зменшиться й відповідатиме двом третинам країн – членів Євросоюзу. Наприклад, для ЄС-27 мало б бути 18 комісарів, які представляли б держави-члени за принципом ротації. Однак згодом вирішили залишити по одному комісару від кожної з країн-членів. Це стало одним з елементів компромісу між ЄС та Ірландією [6].

Лісабонський договір надає більше влади Європарламенту, вагомість якого як законодавчого органу

привірюється до Ради ЄС. Він також набуває однакового з нею статусу стосовно питань бюджету, оскільки диференціації на обов'язкові та необов'язкові витрати не передбачено.

Відбудуться зміни і в самому Європарламенті: запроваджується нова система розподілу місць у ньому. З 2014 року кількість членів обмежується за схемою 750+1 (президент ЄП), а місця розподіляються за принципом «зниженої пропорційності»: мінімум становить 6 представників від держави, максимум – 96 [7].

Система голосування в Раді ЄС. Зміни стосуються насамперед визначення кількості голосів, що вважається кваліфікованою більшістю. Починаючи з 2014 року це має бути як мінімум 55% голосів членів Ради (щонайменше 15 країн), котрі представляють мінімум 65% населення Союзу. Блокуючою меншістю стають чотири країни – члени ЄС.

Але встановлено два перехідні періоди: до 31 жовтня 2014 року і від 1 листопада 2014-го до 31 березня 2017-го. Протягом першого застосовуватиметься чинна система, закладена Ніццькою угодою. Згідно з нею кваліфікована більшість має відповідати трьом умовам: 255 голосів Ради (тобто 73,9%), які представляють 14 із 27 країн-членів і не менш як 62% населення ЄС. Протягом другого періоду члени Ради зможуть ухвалювати рішення з низки питань (це буде визначатися в кожному окремому випадку) кваліфікованою більшістю згідно з Ніццькою угодою. Так само з 1 листопада 2014 року до 31 березня 2017-го можна буде використовувати тимчасове відстрочення ухвалення рішення: воно потребує опозиції, яка становить 75% від звичайної блокуючої меншості (чотири держави, чисельність населення яких становить не менш як 35% населення ЄС, плюс ще одна держава). Цей механізм дасть можливість країнам, які не здатні створити блокуючу меншість, відкласти рішення з проблемного питання на «певний час», протягом якого намагатимуться досягти компромісу [7].

Лісабонський договір розширює перелік питань, які голосуватимуть кваліфікованою більшістю. До них, зокрема, належать такі [3]:

- вільний рух робочої сили, соціальні гарантії
- спільна транспортна політика
- адміністративне співробітництво у сфері свободи, безпеки та порядку
- прикордонний контроль
- політичний притулок і захист біженців та переміщених осіб
- міграція
- судове співробітництво
- Євроюст
- Європол
- культура
- ініціатива громадян щодо законодавства ЄС
- космічна політика
- енергетика
- рішення про вихід держави зі складу ЄС
- інтелектуальна власність
- спільна позиція з міжнародних питань у рамках еврозони
- заходи із запобігання злочинності
- туризм
- спорт
- захист населення
- адміністративне співробітництво.

Як і раніше, однаковість потрібна буде для ухвалення питань, що стосуються податків, соціальної безпеки, зовнішньої політики та політики безпеки, оперативного співробітництва поліції, місць в інституціях ЄС.

Надзвичайно важливими елементами Лісабонського договору є ті, що стосуються злагодженого функціонування Євросоюзу. Адже без цього важко досягти виписаних в угоді амбітних цілей.

Якщо говорити про перспективи, які відкриває Лісабонський договір перед Україною, то варто зазначити таке. Заступник міністра закордонних справ України Костянтин Єлисеєв вважає, що вагомості, з точки зору України, додає договору стаття, яка чітко передбачає можливість для будь-якої європейської країни у перспективі набути членства в Євросоюзі за умови відповідності загальнообов'язковим критеріям [6]. Примітно, що в цій угоді не відтворено позицій деяких країн-членів і не зафіксовано принципу абсорбційної здатності, тобто «перетравлення» нових країн-членів.

Дуже важливо для України також те, що після набуття чинності Лісабонським договором Євросоюз отримає міжнародну правосуб'єктність, тобто діятиме фактично на рівні держави – матиме право укладати договори, бути членом певних міжнародних організацій. Нарешті буде наведено лад у взаємовідносинах різних структур ЄС.

Лісабонський договір посилює роль Європарламенту, оскільки так історично склалося, що Європарламент є найактуальнішим і послідовним прибічником інтеграції України до ЄС. Тому шанси на просування інтересів України всередині Євросоюзу значно зростають. Це дає змогу навіть у разі наявності скептичних настроїв до України просувати певні важливі для нас рішення.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що прийняття Лісабонського договору стало наступним кроком до інтеграції всередині Європейського Союзу. Не дивно, що різні держави-члени неоднаково сприймають дедалі тісніше зближення в рамках Євросоюзу, є побоювання щодо тиску на суверенітет окремих країн з боку бюрократичних структур ЄС. Все це зумовило важкий процес ратифікації угоди. Проте нині, після набуття чинності 1 грудня 2009 року Лісабонським договором, можемо констатувати початок нового етапу в розвитку Європейського Союзу.

Джерела

1. Європейський Союз: консолідовані договори / В. Муравйов (наук. ред.). – К.: Port-Royal, 1999. – 206 с.
2. Лісабонський договір ратифікований. Що далі. – <http://gurt.org.ua/news/recent/4685/>
3. Лісабонський договір: роз'яснення. – <http://groups.google.com/group/ukraineuroclubs/msg/8912f5426ae532e2>
4. Ніццький договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів (2001/С80/01) від 26.02.2001 р. – <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Сівець М. ЄС на п'ятій швидкості. – <http://www.day.kiev.ua/290619?idsource=281274&mainlang=ukr>
6. Ухваленням Лісабонського договору ЄС довів свою життєздатність. – http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=1791
7. Treaty of Lisbon. – http://europa.eu/lisbon_treaty/index_en.htm